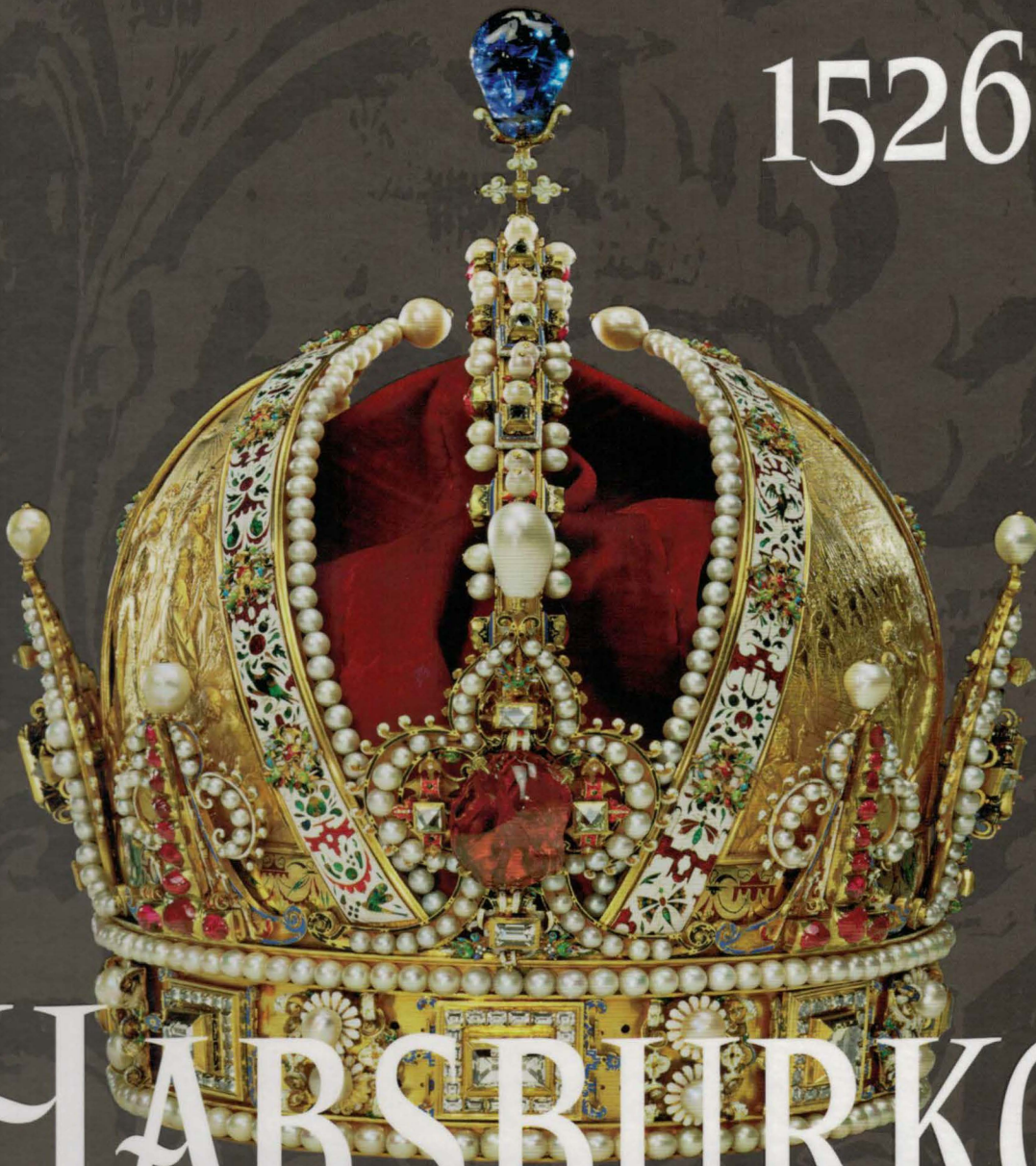

1526-1740

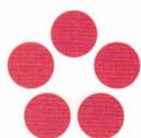
HABSBURKOVÉ

ZEMĚ KORUNY ČESKÉ VE STŘEDOEVROPSKÉ MONARCHII

VÁCLAV BŮŽEK
ROSTISLAV SMÍŠEK
(eds.)

Kniha vychází v rámci výzkumného centra Habsburkové v dějinách českých zemí raného novověku, jehož řešitelem je Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Lektorovaly: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D.

© Beatrix Bastl, Simona Binková, Lenka Bobková, Václav Bůžek, Ivo Cerman, Iveta Coufalová, Tomáš Černušák, Ivana Čornejová, Jiří David, Jaroslav Dibelka, Petr Fidler, Markus Gerstmeier, Jaroslava Hausenblasová, Mark Hengerer, Mlada Holá, Jiří Hrbek, Josef Hrdlička, Ondřej Jakubec, Pavel Král, Markéta Křížová, Jiří Kubeš, Václav Ledvinka, Pavel Marek, Eduard Maur, Jiří Mikulec, Géza Pálffy, Radmila Prchal Pavlíčková, Friedrich Polleross, Kateřina Pražáková, Jitka Rauchová, Peter Rauscher, Anton Schindling, Rostislav Smíšek, Vladimír Urbánek, Irena Veselá, Vít Vlnas, Petra Vokáčová, Margarete Wagner, Miroslav Žitný 2017

Cover © Vladimír Vimr, 2017

Typo © Bohuna Broumová, 2017

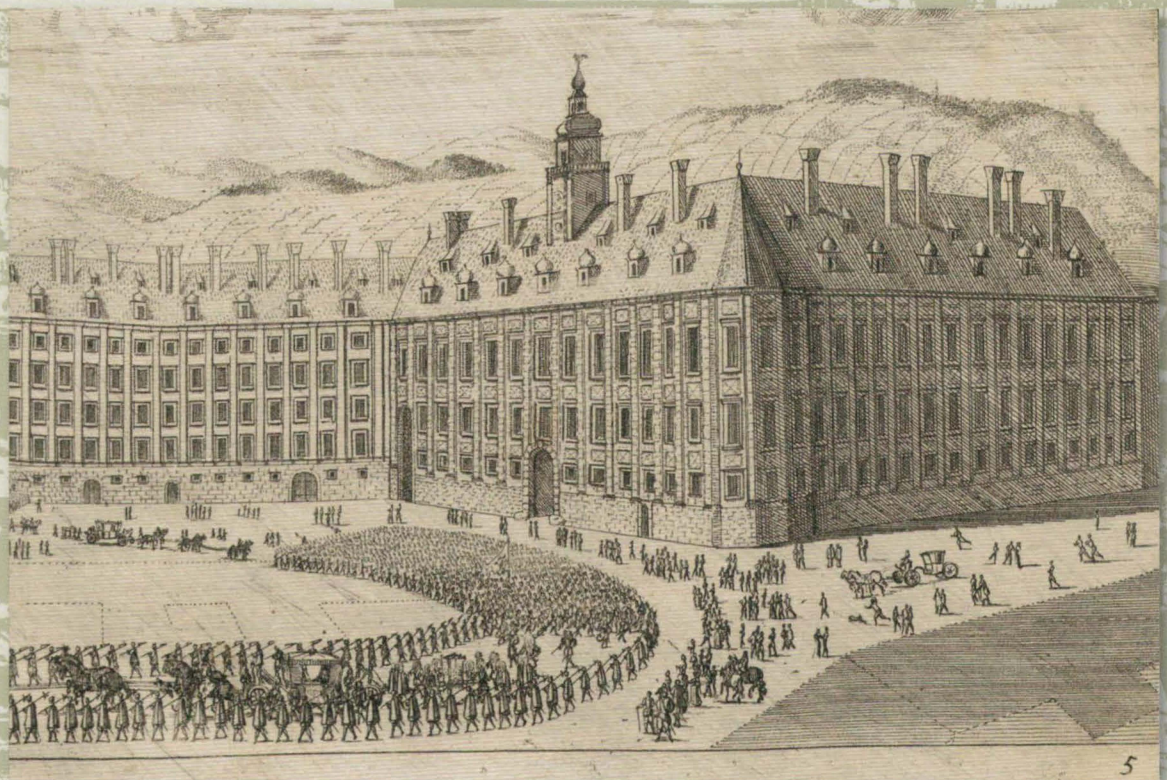
Maps © Jaroslav Synek, 2017

Všechna práva vyhrazena
All rights reserved

ISBN 978-80-7422-572-7

IX.

Vídeň Leopolda I.

Podobizna Jiřího Ludvíka ze Sinzendorfu, který stál v čele dvorské komory v letech 1657–1680.

Jeho více než dvacetileté působení v úřadu bylo spjato s rozličnými machinacemi, falšováním úředních dokumentů, zpronevěrou nemalých finančních prostředků a soustavným obohacováním se na úkor císařské pokladny. Z toho důvodu byl v říjnu 1680 zbaven úřadu a odsouzen k pokutě téměř 2 000 000 zlatých. Rytina vídeňského Francisca van der Steen.

Dvorská komora a císařští obchodníci

Dvorská komora byla ústředním orgánem pro řízení financí v habsburské monarchii. Její základní podoba vykrytalizovala již za panování Ferdinanda I., neboť stavové jednotlivých zemí vyžadovali řádnou finanční správu středoevropského soustátí. Mělo se jednat o instituci, jež by působila nad rámec všech zemí monarchie a byla nadřizená jejich komorám. Současně měla kontrolovat dvorskou pokladnu, úřad pokladníka válečné komory a také dvorskou účtárnu. Roku 1568 potom vydal Maxmilián II. rozsáhlou instrukci, která regulovala obchodní postupy a měla optimalizovat císařské, případně zeměpanské dluhy.⁸² V 17. století se však jednalo již o zastaralou normu, proto úředníci finanční správy nebo dvorští kontrolóři dostávali vždy při nástupu do funkce nové instrukce.⁸³

Stejně jako v případě tajné rady nebo komorníků došlo v 17. století ke zvýšení počtu personálu dvorské komory. Oproti roku 1658, kdy zde úřadovalo celkem osm komorních radů, stoupl jejich počet v roce 1704 na sedmadvacet. Stejnou tendenci lze ve sledovaném období vypočítat také u sekretářů a komorních služebníků. Naopak počet koncipientů, registrátorů a zaměstnanců expedice zůstával přibližně stejný.⁸⁴

Vzhledem k nákladnému vedení válek se dvorská komora potýkala s neustálým nedostatkem peněz a věnovala se zejména výběrům záloh z budoucích příjmů z úřadů, cel, mýt, spotřebních daní (hlavně z piva a vína), těžby (zejména v Horních Uhrách), soukromých úvěrů a zvláště zemskými sněmy schválených daní z jednotlivých zemí. Právě v této oblasti docházelo k velkým nesrovnalostem a leckdy podezřelým machinacím. Osoby, jež měly na starost tyto zdroje, neváhaly samy vydělávat na úrocích vzešlých z údajného či přehnaně nadhodnoceného nedostatku a předfinancování budoucích příjmů. Díky tomu vznikaly pochybné propletence finančních správců, úvěrových konsorcií a osazenstva komory, které odkláněly peníze z bezděné císařské pokladny.⁸⁵

Semeništěm pro nezákonné operace finančních správců se stala zejména spolupráce s armádou, vojenskými a částečně dvorskými dodavateli. Neméně problematická byla rovněž skutečnost, že osoby pečující o finance odkazovaly věřitelé s jejich pohledávkami na jiné úřady, jež byly samy o sobě přetíženy. Taková praxe neúměrně zpožďovala platby. „Výpomoc“ pak probíhala tím způsobem, že správci financí nezřídkou skupovali pohledávky věřitelů vůči císaři hluboko pod cenou, aby je

GIORGIO LODOVICO DI SINZENDORFF CONTE
DEL S.R.I. CAV.^R DEL TOSON D'ORO DEL CONS.^O
SECRETO DI STATO DI S.M.^{TA} CESAREA
PRESIDENTE DELLA CAMERA &

Fr. van der Steen S.C.M. fecit.

následně mohli uplatnit za daleko lepších podmínek. Členové dvorské komory, zejména její prezidenti, tajemníci a dvorští komorní radové, se díky tomu běžně značně obohacovali na úkor státu. V myšlení současníků šlo o velmi žádané úřady, které umožňovaly rychlý společenský vzestup.⁸⁶

Bez ohledu na tyto těžkosti se dvorské komoře v průběhu 17. století úspěšně dařilo odvracet státní bankrot a udržovat bojeschopnou císařskou armádu, a to i v krizových letech třicetileté války a během bojů o španělské dědictví.⁸⁷ Tento stav byl v neposlední řadě dílem korupce a nelegálních postupů. Hluboká hierarchická struktura dvorské komory ve spojení s její písemnou agendou zajišťovala v zásadě vysoký stupeň věcnosti a profesionality. Pochybné machinace ve velkém stylu se zpravidla daly uskutečnit pouze v součinnosti řady účastníků zevnitř i vně dvorské komory. Samotní císaři si byli vědomi mnoha problémů komory, nesázeli však na trestání, ale na zvýšení formálnosti obchodních postupů a dokumentace, jež zpronevěru technicky ztěžovaly. Takové tendence odráží jak instrukce Leopolda I. pro dvorskou komoru z roku 1681, tak i pozdější reformy Karla VI.⁸⁸

Výjimečný případ v tomto ohledu představuje prezident dvorské komory Jiří Ludvík ze Sinzendorfu, který do čela úřadu nastoupil již roku 1657, kdy nahradil Davida Ungnada z Weissenwolffu. V průběhu své více než dvacetileté služby se nespokojil s běžnými nekalými praktikami vedoucími k vlastnímu obohacení. Rovněž se nezalekl falšování listin a účetních knih ve svůj prospěch. Dokonce ustál v šedesátých a sedmdesátých letech 17. století několik vyšetřování, jež vůči němu iniciovali nejvyšší dvorští úředníci v čele s nejvyšším hofmistrem Václavem Eusebiem z Lobkovic a prezidentem dvorské válečné rady Raimondem Montecucolim. Za jeho pádem v říjnu 1680 stáli Sinzendorfův zástupce Johann Quintin Jörger z Tolletu a sekretář tajné konference Kryštof Abele z Lilienburku, kteří Leopoldovi I. předložili rozsáhlý soupis provinění prezidenta dvorské komory. Jiří Ludvík ze Sinzendorfu byl odsouzen k náhradě škod ve výši 1 970 000 zlatých a zbaven všech úřadů. Ovšem hned následujícího roku mu císař udělil milost a s výjimkou 70 000 zlatých šlechtici odpustil celou pokutu.⁸⁹

Právě Kryštof Abele z Lilienburku nastoupil na uprázdněné místo prezidenta dvorské komory. Jak se vzápětí ukázalo, nešlo o dobrou volbu. K napravení nepořádků z období Sinzendorfova úřadování bylo třeba organizačně nadaného, kreativního a flexibilního jedince, jenž rozuměl finančním transakcím a vedení účetnictví. Proto na svěřený úřad roku 1683 rezignoval. Nahradil ho mimořádně schopný Wolfgang Andreas Orsini z Rosenberku, ten však o správu úřadu příliš nestál a několikrát požádal Leopolda I. o uvolnění. Paňovník jeho přání vyhověl až o devět let později. Po téměř dvouletém období, kdy na správu dvorské komory dohlížel jako vrchní inspektor biskup z Vídeňského Nového Města a prezident uherské dvorské komory Leopold Karel Kollonitsch, nastoupil v říjnu 1694 do čela úřadu dlouholetý komorní rada a od roku 1685 viceprezident dvorské komory Seifried Kryštof Breuner. Ten také jako jeden z mála prezidentů dvorské komory zemřel v aktivní službě 11. května 1698.⁹⁰ K dalšímu jmenování prezidenta dvorské komory Gottharda Heinricha ze Salaburku došlo až v listopadu 1700. Zahraniční diplomaté líčili ve svých zprávách tohoto šlechtice jako naprosto neschopného člověka, který se vyznačoval jen malou společenskou autoritou a respektem. Proto ho 1. července 1703 nahradil Gundakar Tomáš ze Starhemberku, jenž spravoval dvorskou komoru jako její viceprezident po Breunerově smrti a o úřad usiloval již před Salaburkovým ustanovením.⁹¹

K prvním důležitým Starhemberkovým úkolům patřilo vyřešení hluboké a vleklé finanční krize, do níž se habsburská monarchie dostala díky úmrtí vrchního dvorského faktora židovského původu Samuela Oppenheimera a zahájení konkurzního řízení na jeho firmu. Ten se vedle financování válečných operací císařské armády a provozu vídeňského dvora společně

Smaragd z císařských sbírek, který vybrousil slavný glyptik italského původu Dionysio Miseroni.

se Samsonem Wertheimerem podílel také na zásobování Hofburgu pestrou škálou potravin, nápojů a rozmanitých předmětů, včetně šperků.⁹² Nebyl však jediný. Maxmilián II. sice vydal již roku 1572 nedochované nařízení pro dvorské obchodníky, dvorské kramáře a řemeslníky a omezil jím počet dvorských obchodníků na sedmnáct kupců a dvacet sedm kramářů. Na druhou stranu dokumentem garantoval jejich nezávislost na regulacích městského obchodu. Poté Leopold I. zakázal v roce 1660 dvorským obchodníkům získat ve Vídni měšťanské právo a omezil platnost privilegia svobodného obchodu na dobu vlády panovníka, jenž privilegium vydal.⁹³

Vídeň byla prostřednictvím Dunaje napojena na rozsáhlý středoevropský obchodní koridor, který se táhl od severozápadu Evropy na sever Apeninského poloostrova.⁹⁴ V 17. století trpěla v důsledku dozvuků velké turecké války, poklesu tradičně silného tranzitního obchodu přes Alpy a úpadku Norimberka s Augšpurkem. Samostatnou městskou hospodářskou politiku oslaboval císař ve prospěch začlenění Vídně do sítě důležitých obchodních středisek. Od roku 1515 mohli zahraniční obchodníci prodávat své zboží jiným cizincům v garantovaném množství a používat ve Vídni vlastní míry i váhy, aniž by obyvatelé metropole na Dunaji směli kontrolovat jejich sklady.⁹⁵ Mezi kupci, kteří ve druhé polovině 17. století dopravovali do Vídně zboží, však výrazně převažovali cizí obchodníci, především z Norimberka a Apeninského poloostrova. Mnozí z nich se stali dvorskými obchodníky, například členové rodin Bolza, Letti, Vertema, Pestalozzi, Zanchoni, Zuana, Castello, Palm, Schreyvogel a Joanelli. Giovanni Andrea Joanelli byl v roce 1662 dokonce povýšen do stavu uherských šlechticů a půjčoval ve velkém rozsahu peníze Leopoldovi I.⁹⁶